

TOMASZ DROZDZIŃSKI

Uniwersytet Gdański

 ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8877-0477>

WPROWADZENIE DO BADAŃ NAD DYSKURSEM STRATEGICZNYM ROZWAŻANIA WSTĘPNE

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie rozważań dotyczących postulowanego pojęcia dyskursu strategicznego i jego podstawowych kategorii. Artykuł, odwołując się do dwóch dyscyplin naukowych — językoznawstwa oraz nauk o bezpieczeństwie — służyć ma spojrzeniu na zjawisko komunikacji strategicznej między podmiotami bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza państw z perspektywy teorii dyskursu. Sprowadza się to w istocie do poszukiwania odpowiedzi na dwa pytania: 1) czy i jak można zastosować model dyskursu do opisywania komunikacji strategicznej między państwami? 2) w jaki sposób państwa toczą ze sobą dyskurs?

Współczesny świat to przestrzeń ścierania się dyskursów, w ramach których ludzie komunikują się, za pomocą języka opisując, oceniając i wpływając na kształt otaczającego ich świata. Jednym z najbogatszych rezerwuarów tematycznych współczesnych dyskursów są wartości, wokół których prowadzone są rozważania, spory i otwarte konflikty. Człowiek niestrudzenie na nowo opisuje, konstruuje i interpretuje takie wartości jak zdrowie, miłość, dobro, prawda czy piękno. Potrzebujemy wartości i dążymy do nich. Niektóre z nich można nazwać potrzebami, których zaspokojenia człowiek pragnie. Wartością, która niewątpliwie ma taki wymiar, jest bezpieczeństwo — zarówno osobiste, jak i zbiorowe¹.

¹ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011, s. 13–15.

Bezpieczeństwo, choć posiada wiele rozmaitych definicji, również na gruncie polskiej teorii bezpieczeństwa, sprowadza się w istocie do dwóch powiązanych ze sobą, procesów – trwania i rozwoju. Bezpieczeństwo to taki ciągły stan, w którym dany podmiot (osoba, grupa, społeczność, naród lub państwo) może trwać w sposób niezakłócony oraz swobodnie się rozwijać, zgodnie z samodzielnie obranymi kierunkami i dynamiką. Niezakłócone trwanie i swobodny rozwój to potrzeba, wartość i cel sam w sobie. To interesy, które domagają się realizacji przez podmiot, który dąży do zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Jeśli więc mówimy, dyskutujemy o bezpieczeństwie, to dyskutujemy o naszych potrzebach, wartościach i interesach (celach). Dyskusję wokół spraw bezpieczeństwa obserwujemy i uczestniczymy w niej każdego dnia. Współczesny świat to świat dyskursu o bezpieczeństwie, można by rzec, dyskursu strategicznego².

ISTOTA I CECHY DISKURSU

Czym jest dyskurs? Profesor Uniwersytetu Paryskiego Dominique Maingueneau definiuje go jako „działanie użytkowników [języka – T.D.] wpisanych w określone konteksty”³. W definicji tej wskazano na trzy istotne cechy dyskursu. Po pierwsze, ma on charakter wielogłosowy. Jest dialogiem lub polilogiem „użytkowników”, a nie monologiem „użytkownika”. Po drugie, jest procesem (ciągłym lub cyklem zdarzeń) oraz przejawem ich aktywności („działanie”). Po trzecie, ma miejsce w określonym kontekście, np. kulturowym, społecznym, politycznym i technologicznym. Warto zwrócić uwagę, że w przywołanej definicji to użytkownicy, a nie ich wypowiedzi, wpisani są w kontekst. Jest więc dyskurs wielogłosowym ciągiem zdarzeń osadzonym w pewnym kontekście.

Na pozajęzykowe środowisko, w którym dyskurs się odbywa, zwracają uwagę polscy i rosyjscy uczeni. Wybitna polska dyskur-

² P.D. Williams, *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie*, w: P.D. Williams (red.), *Studia bezpieczeństwa*, przeł. W. Nowicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 5–6; W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 22–24; E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego...*, s. 16–23.

³ D. Maingueneau, *Les termes clés de l'analyse du discours*, Paryż 1996, s. 28. Cyt. za: U. Dąmbska-Prokop (red.), *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii EDUCATOR, Częstochowa 2000, s. 63.

sywistka, profesor Anna Duszak, definiując dyskurs następująco: „określona werbalizacja (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą, tj. przede wszystkim określona sytuacja użycia oraz jej uczestnicy”⁴, podkreśliła znaczenie uczestników dyskursu jako części ekstralingwistycznego środowiska dyskursu. Jego kontekst składa się również ze zindywidualizowanych osobliwości profilu uczestników.

Podobnie problematykę tę ujmuje Zoja Komarowa, opisując dyskurs jako „złożone zjawisko komunikacyjne, zawierające w sobie, obok tekstu, także pozajęzykowe czynniki: orientacje i cele adresatów, ich opinie, samoocenę i ocenę innych [tłumaczenie — T.D.]”⁵. Dyskurs, zdaniem rosyjskiej językoznawczyni, jest zatem procesem komunikacji (nadawania, odbierania i interpretacji) między podmiotami o określonych cechach indywidualnych, które to cechy wpływają na jego przebieg.

W ramach dyskursu, definiowanego w powyższy sposób, uczestnicy dążą do wywarcia sprawczego wpływu na pozostałych uczestników oraz na rzeczywistość, w której dochodzi od kreowanych zdarzeń językowych. Podmiot uczestniczący w dyskursie nie tylko komunikuje swoje intencje i oceny, ale także przekonuje, mobilizuje i porusza.

Komunikacyjny aspekt dyskursu akcentuje definicja zaproponowana przez profesora Stanisława Grabiasa: „ciąg zachowań językowych, których postać zależy od tego, kto mówi, do kogo, w jakiej sytuacji i w jakim celu”⁶. Polski uczony wskazuje przy tym na interakcję między uczestnikami dyskursu oraz na ich cele, których emanacją jest „postać”, a zatem forma tekstów. Nie sposób bowiem nie dostrzec potencjału wpływania celu i funkcji tekstu na jego formę, np. organizację stylistyczną⁷. Konstruując model dyskursu w oparciu o tę defi-

⁴ A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998, s. 19. Cyt. za: R. Grzegorzczkova, *Wstęp do językoznawstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 41.

⁵ З. И. Комарова, *Методология, метод и технология научных исследований в лингвистике. Учебное пособие*, Уральский федеральный университет, Екатеринбург 2012, s. 282.

⁶ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1994, s. 231. Cyt. za: R. Grzegorzczkova, *Wstęp do językoznawstwa...*, s. 41.

⁷ З. Недомова, *Функциональная стилистика русского языка (Funkční stylistika ruského jazyka)*, Ostravská univerzita, Ostrava 2010, s. 10–11, 14, 16–17; D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 15; H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 20.

nicję, można by wyróżnić trzy kategorie: 1) podmioty (uczestników) dyskursu, 2) ich cele i intencje oraz 3) kontekst.

Cechą dyskursu, której nie należy pomijać, jest jego ograniczoność przedmiotowa. Dyskurs jest zjawiskiem zindywidualizowanym, unikalnym i konkretnym. Odbywa się wokół określonego problemu, w granicach określonych dążeń, w ramach określonej tematyki. Posiada pewnego rodzaju pole przedmiotowe, którego granice cechują się względną elastycznością. Rozwijanie się dyskursu, występowanie kolejnych zdarzeń językowych oraz zmiany pozajęzykowego środowiska, w którym do nich dochodzi, powoduje, że pole przedmiotowe, problematyka danego dyskursu ulega bądź poszerzeniu i uogólnieniu, bądź zawężeniu i uszczegółowieniu⁸.

STRATEGIA I KOMUNIKACJA STRATEGICZNA

Niewykluczone, że zarysowany powyżej model oraz cechy dyskursu można stosować nie tylko do rozpoznawania komunikacji językowej między osobami, środowiskami i grupami społecznymi (np. w ramach dyskursu naukowego czy medialnego), ale także do opisywania i lepszego zrozumienia mechanizmów rządzących tzw. komunikacją strategiczną.

Czym zatem jest strategia? W niniejszym artykule, odwołującym się do wyrastającej z politologii dyscypliny nauk o bezpieczeństwie, strategia nierozłącznie związana jest ze wspomnianym pojęciem bezpieczeństwa, rozumianego jako ciągły stan niezakłóconego trwania oraz swobodnego rozwoju. Teoretycy strategii z Wydziału Strategiczno-Obronno Akademii Obrony Narodowej (obecnie Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie) definiują strategię jako „teorię i praktykę określającą sposoby myślenia i działania przedstawicieli najwyższych władz w danej dziedzinie, charakteryzujące się [...] umiejętnością pozyskiwania zasobów dla osiągnięcia założonych celów”⁹. Kluczowe aspekty tej definicji to wspomniane „myślenie i działanie”, a także „założone cele”, które znajdują ekwiwalenty w ramach rozważań dotyczących dyskursu, w szczególności takie jak cele, intencje i zachowania jego uczestników.

Podobnie pojęcie strategii ujmuje profesor Stanisław Koziej, emerytowany oficer polskich sił zbrojnych i teoretyk bezpieczeństwa:

⁸ U. Dąbska-Prokop (red.), *Mała encyklopedia przekładoznawstwa...*, s. 64.

⁹ B. Zdrodowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 126.

„teoria i praktyka kierowania sprawami bezpieczeństwa danego podmiotu przez naczelnego decydenta (indywidualnego lub zbiorowego), w tym zwłaszcza ustalania celów bezpieczeństwa oraz sposobów ich osiągnięcia”¹⁰. Definicja generała Kozieja wskazuje na dwa najważniejsze elementy strategii: określanie celów (interesów) oraz ich realizację.

Waldemar Kitler, uznany badacz systemów bezpieczeństwa narodowego, strategię określił jako „naukę i sztukę (zamiennie: teorię i praktykę) działania państwa zmierzającego do osiągnięcia założonych celów we wszystkich dziedzinach jego działalności, przy wykorzystaniu wszelkich, będących w jego dyspozycji środków i zasobów”¹¹, akcentując totalny stosunek strategii do dziedzin życia państwowego.

Strategia zatem, zgodnie z powyższymi opisami, jest ustalaniem celów (interesów) bezpieczeństwa narodowego danego podmiotu przez jego władze oraz realizacja tych celów za pomocą dobranych środków. Należy przy tym zwrócić uwagę, że za ów „podmiot bezpieczeństwa narodowego”, współczesne nauki o bezpieczeństwie, czerpiąc z dorobku nauk o stosunkach międzynarodowych, uznają przede wszystkim państwo jako zorganizowaną wspólnotę ludności, zamieszkującą określone terytorium, nad którym sprawuje suwerenną władzę polityczną uznaną przez społeczność międzynarodową¹².

Dążąc do realizacji swoich interesów strategicznych, państwa podejmują wysiłek na rzecz możliwie najbardziej efektywnego doboru środków i zasobów. Narzędziem zapewnienia trwania i rozwoju jest także język i komunikacja. Państwa nieustannie komunikują swoje zamierzenia strategiczne oraz realizują je, wykorzystując środki o charakterze językowym i komunikacyjnym. Ten ciągły proces nazywany jest komunikacją strategiczną.

¹⁰ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18, s. 21.

¹¹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 38.

¹² T. Łoś-Nowak, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych*, w: T. Łoś-Nowak (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 53–62; I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych. Ich interesy i oddziaływanie*, w: E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 86–96.; P. D. Williams, *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie*, w: P. D. Williams (red.), *Studia bezpieczeństwa...*, s. 7–8.

Do rozwoju teorii i sztuki komunikacji strategicznej w przestrzeni europejskiej oraz euroatlantyckiej przyczynia się stworzone w 2014 roku Centrum Doskonalenia Komunikacji Strategicznej Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) w Rydze. Ośrodek ten stosuje definicję komunikacji strategicznej, która brzmi następująco: „koordynacja działań, słów i obrazów [wyobrażeń — T. D.] służących wywarceniu wpływu na zachowania oraz opinie kluczowych odbiorców w celu osiągnięcia zamierzeń strategicznych”¹³.

Komunikacja strategiczna w tak nakreślonych granicach znaczeniowych, podobnie jak i dyskurs, charakteryzuje się dążeniem jej uczestników do wywarcia sprawczego wpływu na odbiorcę oraz na środowisko, w którym się odbywa.

DYSKURS STRATEGICZNY

Językoznawczy model dyskursu koresponduje z pojęciem komunikacji strategicznej. Być może wskazane byłoby nawet używanie terminu „dyskurs strategiczny” dla oznaczenia komunikacji strategicznej między podmiotami bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza państwami, oraz ciągu ich zachowań językowych (komunikatów), do których dochodzi w dającym się określić pozajęzykowym kontekście.

W modelu rozumianego w ten sposób dyskursu strategicznego uczestnikami wielogłosowego procesu komunikacji (dialogu) byłyby podmioty bezpieczeństwa narodowego, w szczególności państwa, a właściwie ich przywódcy lub przedstawiciele kolegialnych czynników decydujących i wpływających, wypowiadający się (formułujący komunikaty) niejako w imieniu danego państwa.

Komunikaty strategiczne (zachowania językowe), nadawane przez uczestników prowadzących dyskurs, mają w proponowanym modelu charakter narzędzia służącego realizacji interesów bezpieczeństwa państwa. Ich celem jest wywarcie takiego sprawczego wpływu na innych uczestników dyskursu, których możemy nazwać odbiorcami aktywnymi, a także na audytorium składające się z odbiorców biernych (media, społeczeństwa danych państw, konkretne

¹³ C. Paul, *Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates*, Praeger, Santa Barbara 2011, cyt. za: *Hybrid Threats. A Strategic Communications Perspective*, Centrum Doskonalenia Komunikacji Strategicznej NATO, Ryga 2019, s. 21. Tłumaczenie — T.D.

jednostkowe osoby), który sprawi lub może przyczynić się do tego, że stan bezpieczeństwa danego państwa (szanse na niezakłócone trwanie i nieskrępowany charakter dalszego rozwoju) zostanie ugruntowany i poprawiony.

Komunikaty w ramach dyskursu strategicznego osadzone byłyby w konkretnym kontekście, funkcjonowałyby w otoczeniu określonych czynników pozajęzykowych. Przykładami takich czynników mogą być różnice potencjałów uczestników dyskursu (kondycji gospodarczej, potęgi militarnej, zdolności do oddziaływania politycznego), ich intencje, zamierzenia, sposób postrzegania (różnice na poziomie psychologicznym oraz kulturowym), dokonane oceny, ich niepewność w stosunku do kolejnych zachowań innych uczestników dyskursu, ale także np. możliwości technologiczne (techniczne kanały nadawania komunikatów, ich skuteczność i zasięg).

Problematyka dyskursu strategicznego jako dyskursu o interesach bezpieczeństwa państwa i na rzecz ich realizacji niewątpliwie, wymaga pogłębionych badań i prac koncepcyjnych, by wyczerpująco przedstawić jego strukturę, najważniejsze kategorie i cechy. Jednym z najbardziej obiecujących obszarów badań w tym zakresie jest stylistyka komunikacji strategicznej. Złożoność tej problematyki związana jest z różnorodnością form organizacji stylistycznej komunikatów strategicznych, niektórymi cechami tej komunikacji, w której mogą występować zarówno wypowiedzi oficjalne, gdy komunikat kierowany jest bezpośrednio do innego uczestnika, np. z wykorzystaniem kanału dyplomacji, bądź wypowiedzi publicystyczne, gdy komunikat strategiczny ma dotrzeć do innego uczestnika (państwa) oraz jego zaplecza społecznego i medialnego. Interesującym zjawiskiem w ramach komunikacji strategicznej jest także nierzadko idiolektyczny charakter zachowań językowych przywódców państw¹⁴.

ZAKOŃCZENIE

Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do podjęcia pogłębionych badań w zakresie dyskursu strategicznego. Materiału do badań dostarcza nieustający łańcuch zdarzeń komunikacyjnych w przestrzeni międzypaństwowej rządzący się zmienną, ale trwale wysoką dynamiką

¹⁴ М. Н. Кожина (red.), *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*, «Флинта», Москва 2011 s. 95–99, 273–277, 312–315; U. Dąmbska-Prokop (red.), *Mała encyklopedia przekładoznawstwa...*, s. 218–219.

następowania po sobie kolejnych zdarzeń. Niewykluczone, że wnikliwa obserwacja i analiza zachowań uczestników dyskursu stanie się źródłem inspiracji badawczych zarówno w obszarze zainteresowań językoznawczych, jak i politologicznych.

BIBLIOGRAFIA

- Dąbmska-Prokop, Urszula (Ed.). *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii EDUCATOR, 2000.
- Duszak, Anna. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Grabias, Stanisław. *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1994.
- Grzegorzczkova, Renata. *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Haliżak, Edward, Kuźniar, Roman (Eds.). Popiuk-Rysińska, Irena. "Uczestnicy stosunków międzynarodowych. Ich interesy i oddziaływania." *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2000. 86–106.
- Hybrid Threats. A Strategic Communications Perspective*. Ryga: Centrum Doskonalenia Komunikacji Strategicznej NATO, 2019.
- Kitler, Waldemar. *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 2011.
- Komarova, Zoya I. *Metodologiya, metod i tekhnologiya nauchnykh issledovaniy v lingvistike. Uchebnoye posobiye*. Yekaterinburg: Ural'skiy federal'nyy universitet, 2012 [Комарова, Зоя И. *Методология, метод и технология научных исследований в лингвистике. Учебное пособие*. Екатеринбург: Уральский федеральный университет, 2012].
- Koziej, Stanisław. "Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja." 19–39. *Bezpieczeństwo Narodowe 2011*, no. 18.
- Kozhina, Margarita (Ed.). *Stilisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' russkogo yazyka*. Moskva: Flinta, 2011. [Кожина, Маргарита (Ред.). *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*. Москва: Флинта, 2011].
- Kurkowska, Halina, Skorupka, Stanisław. *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Łoś-Nowak, Teresa. "Uczestnicy stosunków międzynarodowych." Łoś-Nowak, Teresa (Ed.). *Współczesne stosunki międzynarodowe. Podręcznik akademicki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010. 53–74.
- Maingueneau, Dominique. *Les termes clés de l'analyse du discours*. Paryż: Éditions du Seuil, 1996.
- Nedomova, Zdenka, *Funktsional'naya stilistika russkogo yazyka (Funkční stylistika ruského jazyka)*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010 [Недомова, Зденка, *Функциональная стилистика русского языка (Funkční stylistika ruského jazyka)*. Острава: Остравská univerzita, 2010].

- Nowak, Eugeniusz. Nowak, Maciej. *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego. Zarządzanie bezpieczeństwem*. Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2011.
- Paul, Chistopher. *Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates*. Santa Barbara: Praeger, 2011.
- Williams, Paul. "Badanie bezpieczeństwa. Wprowadzenie." Williams, Paul (Ed.). *Studia bezpieczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2012. 1–12.
- Zdrodowski, Bogdan (Ed.). *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej 2008.
- Zdunkiewicz-Jedynak, Dorota. *Wykłady ze stylistyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.

Tomasz Drozdziński

INTRODUCTION TO RESEARCH ON STRATEGIC DISCUSSION.
INITIAL CONSIDERATIONS

Summary

The article presents general considerations regarding strategic discourse. The use of the discourse model to describe the strategic communications' mechanism between national security actors, especially states, has been proposed. The subject matter of the article is interdisciplinary.

Томаш Дроздиньски

ВВЕДЕНИЕ В ИЗУЧЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА.
ВСТУПИТЕЛЬНЫЕ РАССУЖДЕНИЯ

Резюме

В статье представлены общие рассуждения, касающиеся стратегического дискурса, в рамках которых предлагается использование модели дискурса для описания механизма стратегической коммуникации между субъектами национальной безопасности, особенно государствами. Проблематика статьи междисциплинарная.